

Posudek oponenta na habilitační práci Mgr. Václavy Bakešové, Ph. D., „Zobrazení prostoru v díle Marie Noëlové, Suzanne Renaudové, Sylvie Germainové a Christiane Singerové“. Brno , 2013, 263 stran

Ve své habilitační práci, v níž zkoumá kategorii literárního prostoru, Mgr. Bakešová pracuje s korpusem, který tvoří dílo francouzských autorek 20. století, Marie Noëlové, Suzanne Renaudové, Sylvie Germainové a Christiane Singerové. První dvě jsou především básnířky, další dvě prozaičky a společnou topiku, která všechny čtyři navzájem spojuje, nachází habilitandka v jejich zřetelně se rýsující snaze uchopit a literárně vyjádřit duchovní dimenzi lidské existence. Navazuje přitom na Bachelardovu fenomenologii prostoru a připomíná též práce Auerbachovy, Lotmanovy, Bachtinovy nebo Hrbatovy a souběžně se zamýšlí nad funkcí prostoru rovněž s použitím metod geokritiky v pojetí Bertranda Westphala, který se mimo jiné inspiruje u Foucaulta a Lacana a definuje ji jako „vědu o literárních prostorech“, případně jako „teorii prostoru, slova a tvoření“.

V naratologickém přístupu se může Mgr. Bakešová spoléhat na zavedený pojmový aparát a opírat se o znalost známých metodologií; naproti tomu jemné předivo básnického nebo prozaického textu, z něhož má vyzařovat - a často nikoli v plném světle - zmíněné duchovno, ji staví do obtížnější pozice a vyžaduje inventivní přístup. Při vnímání zobrazeného duchovna, které je křesťanské a evropské, jí bezpochyby pomáhá schopnost hluboké empatie, díky níž přistupuje k textu, s opravdovým pochopením, ovšem nikoli ideologicky, nýbrž kriticky, především z estetického pohledu jako k uměleckému literárnímu dílu. Není pochyb, že vyhraněná intimní spiritualita, která tvoří nedílnou a inspirující součást vnitřního světa všech zkoumaných autorských subjektů a řídí v jejich díle často složitou souhru různých transcendentních, sakrálních a profánních motivů, si takovou pozornost zaslouží.

Marie Noëlová tvoří produchovnělou poezii všedního dne vznikající v jí důvěrně známém profánním prostředí; básnířka tento každodenní svět vnímá s mimořádnou citlivostí, aby tak jeho prostřednictvím objevila vlnu do „onoho“ světa, který je jí vždy zároveň vzdálený i blízký a v skrytu stále přítomný; tato křesťanská transcendence není tabuizována. Básnický rukopis Noëlové je tak schopen dosáhnout na hloubky mystiky svatého Jana od Kříž nebo svaté Terezie z Ávily. Duchovním laděním se vyznačuje také její próza, často autobiograficky orientovaná, takže habilitandka se domnívá, že Noëlová svými deníky předchází rovněž „literaturu o sobě“, jak ji později pojmenoval Viart. Suzanne Renaudová se jako dobrovolná exulantka svým sňatkem s Bohuslavem Reynkem stala frankofonní básnířkou českého osudu. Habilitandka právem vyzvedá význam duchovní tematiky v jejích básních, které jsou „kontemplací ticha“, a v nichž k hlavním toposům patří smutek, zklamání, oběť, nutnost snášet utrpení i vědomí pomijivosti. Literárními vzory zůstávají pro Renaudovou sice Verlaine, Mallarmé, Maeterlinck nebo Shakespeare, avšak v její intimní poezii nacházíme vedle přírodních motivů spojených s rodnou Francií (Dauphiné, Savojsko) i Českomoravskou vysočinu a dokonce ohlas na události spojené s Mnichovem a okupací. Také u Christiane Singerové nachází habilitandka jako jedno z výrazných témat utrpení, k němuž ji zřejmě přivedly zejména životní zkušenosti spojené, podobně jako u Renaudové, s autorčinou vazbou na středoevropský prostor. Nechybí nicméně ani motivy lásky a vášně pro život, který je zázrak, nebo zakoušení prostoru kolem nás v jeho nesmírnosti a věčnosti. Singerové vadí neklidná uspěchanost, má smysl pro krásu, věnuje pozornost všemožným maličkostem a hlubšímu filozofickému pohledu se vyhýbá. Sylvie Germainová, která se podle Viarta snaží „navázat na ztracenou dimenzi bytí“, si podle Mgr. Bakešové především uvědomuje polaritu dobra a zla jako morálních nadčasových kategorií: například hrdina se snaží dostat na místo, jež je mu určeno. Dodejme však, že použité biblické příběhy a postavy představují pro Germainovou do velké míry spíše jen archetypální vzory. Jestliže si všichni navzájem nějak ubližují, neznamená to, že lidé jsou nezbytně zlí; postavy v románech Germainové se tak vyrovnávají s nenávistí a sobectvím, stejně jako se zraněními a bolestmi. V transgeneračním záběru světa, v němž nejen otec cítí odpovědnost za syna, nýbrž i syn ji přijímá za otce, se tak proplétají chronotopy cesty s motivy sebepoznání a hledání rodových kořenů.

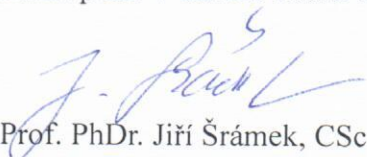
Pojem „topos“ chápe Mgr. Bakešová jako ideové téma (motiv) podle Ernsta Roberta Curtia a odvolává se i na práce Daniely Hodrové; spojení s Proppovou „funkcí“ je však sporné, jelikož ta se zaměřuje na role postav v příběhu. Systematicky a pečlivě zpracovaný oddíl, jenž je věnován geokritice s jejím pojetím literárního prostoru jakožto fiktivního dějiště, do něhož se promítá osobní zkušenost autorského subjektu, nevnímá prostor jako narativní kategorii, nýbrž zkoumá jeho „obývání“ dané vztahem postavy k prostředí, v němž se ocitá. Například „dům“ u Noëlové, Renaudové, Singerové i Germainové je jako topos spojen s každodenním prostředím a dovoluje nahlédnout do duše postav i autora, odkrývá jejich nitro, vyvolává vzpomínky, vzbuzuje emoce a inspiruje plány. Podobnou roli přebírají i různé předměty jako nositelé zcela ojedinělých významů (vybledlé záclony u Renaudové nebo plyšový medídek Magnus u Germainové). Pro Noëlovu se stává „zářícím druhým domovem“ sakrální prostor katedrály a venkovský kostelík v Diges, zatímco Renaudová v zemi svého druhého pobytu nachází svou farnost v kostele ve Svatém Kříži a Germainová je vnímavá na místa uctívání Panny Marie. Příroda se ve své kráse Božího díla hodí jako nezměrná a všetranná kulisa ke kontemplaci nebo modlitbě, dovoluje vnímat tajemství a krásu světa; roční období nezřídka souvisí s charakterem vyprávěných událostí, případně s životními etapami (např. prosluněná Francie u Renaudové). Jan Patočka, který se v *Poznámkách o prostoru* zmiňuje o budování posvátného prostoru ve vnitřním smyslu, chápe bytí jako stavbu, tvorbu přítomnosti a pevného řádu, založení „hájeného okrsku“, jinak řečeno „pevnou orientaci“ - s Eliadem - nebo „zakořenění“ - s Merleau-Pontym. Problém s transcendentním prostorem jako takovým spočívá v jeho lokalizaci; je neviditelný, nepopsatelný a jeho polohu nelze vyznačit - je nikde a přesto zároveň všude působí. Nelze jej tudíž ztotožnit se sakrálním prostorem, který jako smysly uchopitelný zůstává pevnou součástí materiálního světa, zatímco transcendence se tomuto rámci jakožto omezujícímu vymyká. Jelikož spirituální dimenze musí mít schopnost pronikat materiální dimenzi přímo, transcendentno nepotřebuje pro komunikaci s profánním specifický numinózní, posvátný prostor chápaný jako archetypální prvek v pojetí Carla Junga,

Habilitandka se přitom vyhýbá označení „křesťanská autorka“, a to i v případě Noëlové nebo Renaudové, u nichž by se dalo říci, že jde o fakt mimo diskusi; namísto toho připomíná v této souvislosti Maritainu, zastávajícího názor, že k vytvoření křesťanského díla třeba, aby autor byl křesťanem a snažil se, aby jeho dílo bylo krásné a vycházelo ze srdce. Mohla by citovat i Mauriaku, který jako romanopisec rovněž výslovně odmítal etiketu „katolický“, již z hlediska vlastní spisovatelské profese považoval za nepodstatnou. Ostatně žádná ze čtveřice autorek nesleduje apologetické cíle, nearchumentuje o víře či nevíře, nepodává žádný návod k řádnému životu a mnohdy se u nich objevují i kritické názory na církevní praxi. V případě Noëlové, Singerové a Renaudové se habilitandka navíc domnívá, že jejich psaní má terapeutický účel, takže svým způsobem může jít též o exorcismus.

Na předložené práci oceňují výběr korpusu, šíři záběru při jeho studiu a zejména pak soustavnost a důkladnost analytické práce, která je originální svým zaměřením na dnes možná poněkud opomíjené, avšak bytostně umělecké téma. Použitá metoda jistě není jediná možná, nicméně předložená práce zůstává i metodologicky podnětná. Nicméně namísto zřetelně se rýsující třímodulové struktury by bezpochyby výkladu prospělo těsnější diskursivní sevření a průběžná provázanost argumentace, avšak v tom nevidím důvod pro zásadní kritiku. Nakonec považuji za vhodné poukázat na obsáhlou a přehledně uspořádanou bibliografii.

Závěrem prohlašuji, že předložená habilitační práce Mgr. Václavy Bakešové, Ph.D., splňuje v plné míře všechny požadavky standardně kladené na úroveň habilitačních prací v daném oboru a doporučuji ji k obhajobě.

V Brně dne 20. dubna 2014

Prof. PhDr. Jiří Šrámek, CSc.